

ZONA PORȚILOR DE FIER ALE DUNĂRII

Istoricul cercetărilor arheologice dintre Baziaș și Orșova pe malul românesc al Dunării

(Partea I – până la cucerirea romană a Daciei)

Florin Medeleț

„Regele fluviilor”, cum numea Napoleon Bonaparte Dunărea, trece din câmpia panonică în cea valahă prin cea de a șasa poartă muntoasă – de departe cea mai spectaculoasă și mai importantă din punct de vedere arheologic. Această *Clisură* (cu sens de încuietore) adevărată poartă a Orientului (B. v. Gonda, 1896) cu ale sale cataracte succesive și cu al său drum din vremea împăraților romani, de la Tiberiu la Traian, este amintită de Theophilact Simocates (*Hist.* VIII, 4–5, ed. C. de Boor, Leipzig, 1837) de Theophanes Confessor (*Chron.*, 282–283, ed. C. de Boor, I. Leipzig, 1883) și este asemuită cu strâmtoarea Siciliei în *Lexiconul Suidas* (III, 56, ed. Ada Adler, I–V, Leipzig, 1928–1938), reprezentând 137 km. din cursul fluviului de la Baziaș la Turnu Severin. Construcția hidrocentralelor a determinat extinderea numirii de „Porți de Fier” (nume dat illo tempore doar cataractelor dintre Orșova și Turnu Severin) asupra întregii Clisuri și, de asemenea asupra zonei din aval de Turnu Severin, până la barajul hidrocentralei Porțile de Fier II.

Cea mai veche menționare a unei antichități cunoscute pe malul stâng al Dunării o aflăm în repertoriul de inscripții romane din Dacia întocmit la începutul veacului al XVI-lea de către canonicul Ioan Mezerzius, unde este amintită și o inscripție de la Orșova (cf. I. I. Russu, IDR, I, 37; versus: V. Wollmann, IDR, III/1). Theodor Mommsen, în anii '70 ai veacului trecut (CIL, III/1–2, pp. 153–160) și apoi, timișoreanul Alfred von Domaszewski la începutul secolului nostru, (CIL, III/3–4, pp. 1373–1374), au făcut o analiză aprofundată a numeroaselor manuscrise cuprinzând știri de epigrafie latină din Dacia, ce se datează în veacurile XVI–XVIII.

Hiatusul știrilor privind antichitățile și arheologia din Porțile de Fier ale Dunării, datorat în veacurile XVI–XVII stăpânirii otomane, este încheiat datorită cercetărilor complexe întreprinse de contele Ferdinand Aloys de Marsili, prezent pe Dunăre și-n regiunile învecinate în anii 1690–1700 și a cărei monografie, prezintă, inclusiv ilustrate, mai multe antichități și puncte arheologice de pe malul stâng al Dunării, mai cu seamă fortificații romane și feudale. (*Danubius Pannonico-Mysius observationibus geographicis, astronomicis, physicis, perlustratus et in sex tomos digestus*, Hagae – Amstelodami, 1726, I – II). Numeroase din ridicările topografice ale zonei realizate în veacul al XVIII-lea,

mai cu seamă cu prilejul războaielor austro-turce din 1737–1739 și 1788 – 1791, consemnează multe din fortificațiile medievale ca și dintre peșterile existente în clisura Dunării.

Francesco Grisellini, (*Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standes personen und Gelehrte*, I – II, Viena, 1779, 1780), mai cu seamă în scrisoarea a IX-a a celebrei sale monografii, menționează anticihități de epocă romană de la Orșova și Moldova Nouă (= Boșneac), fiind mai sărac în informații decât Marsili despre malul stâng al Dunării pe care l-a văzut numai din barcagul care îl purta către Orșova.

Nici primele trei sferturi de veac ale secolului al XIX-lea nu îmbogățesc substanțial cunoștințele noastre despre arheologia Clisurii Dunării dar construcția drumului de pe malul stâng al Dunării sub conducerea contelui Istvan Szecheny și a inginerului Pál Vásárhelyi în anii 1834–1836, între Moldova Veche și Orșova va permite accesul către localitățile și siturile arheologice din zonă în deceniile următoare. La aceasta se cuvine să semnalăm importante desene datorate lui Vásárhelyi privind podul de la Drobeta și drumul roman cu o bună încercare de reconstituire, realizate în anul 1834 când Dunărea a avut un nivel extraordinar de scăzut în 23 octombrie. (cf. B. v. Gonda, 1896, pp. 63 și 98–101). Cu siguranță construcția drumului a scos la iveală diverse vestigii arheologice despre a căror soartă nu avem – din păcate – cunoștință. Călătoria pe Dunăre a învățatului român August Treboniu Laurian (v. *Istriana*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, II. București, 1846, pp. 65 – 138 și *idem*, *Temisiana*, București, 1846) din vara lui 1845 prilejuiește iarăși semnalarea vestigiilor de la Orșova iar repertoriul epigrafic al lui Johann Ferdinand Neigebauer (1783–1866), consul al Austriei la București intitulat *Dacien aus den Ueberresten des kalssischen Alterthums mit besonderer Rücksicht au Siebenbürgen topographisch zusammengestellt*, Kronstadt (Brașov), 1851, în spec. p. 9–16, nu face decât să reia inscripția de la Moldova Nouă publicată prima oară de Grisellini (cf. IDR, III/1 p. 22). Așisderea culegerea de inscripții publicate în 1865 la Viena de către transilvăneanul J. Ackner și de către Fr. Müller sub titlul, *Die römischen Inschriften in Dacien*, Wien, 1865, ultima despre Dacia înainte de apariția prestigiosului CIL în 1873, menționează din zona Porților de Fier inscripțiile romane de la Orșova și Moldova Nouă (cf. IDR, I, 51–52 și IDR, III/1, 22–23). Reamintind deosebita importanță a Corpusului de inscripții latine, se cuvine să menționăm și cercetările de teren întreprinse în zona Porților de Fier ale Dunării până la declanșarea primului război mondial. Înainte de toate le amintim pe cele întreprinse de istoricul și colecționarul Leonhardt Böhm (1833–1924) din Bela Crkva care străbate malul stâng al Dunării în repetate rânduri (cf. L. Böhm, *Geschichte de Temeser Banat*, Leipzig, II, 1861, cap. 10; *idem*, *Aus dem Banat*, în *Mitteilungen der k. k. Central-Comission zur Erhaltung der Baudenkmäler in Osterreich*, XII, 1867, pp. XLI – LII; *Idem*, *Alterthümer längs der Donau von Pancsowa bis Orsova*, în *AEM*, IV, 1880; *idem*, *Történelmi – régészeti tanulmányok az Al-Duna, hajdani erődítéseiéről*, în *TRÉT*, VI, 2, 1880, pp. 64 – 72, (*Studii istorico-arheologice asupra vechiilor fortificații pe Dunărea de Jos*); *idem*, *Öt megerősített pont az Aldunán*, în *TRÉT*, VI, 1, 1880, pp. 3–11, (*Cinci locuri fortificate la Dunărea de Jos*); *idem*, *Egy kőkorszaki telep az Al Dunavidéken Szokolovac köség határban*, în *TRET*, XIX, 3–4, 1903, 19–21, (O

așezare din epoca pietrei lângă Dunărea de jos în hotarul localității Sokolovac); *idem*, *Tizenkét római hely Nyugat-Dáciában*, în *TRÉT*, XX, 1–2, 1904, pp. 39–51, (*Douăsprezece localități romane în Dacia de sud*). Colecția de antichități a lui L. Bohm, a constituit nucleul patrimonial al Muzeului din Bela Crkva, întemeiat la 1877.

În aceeași perioadă de sfârșit al veacului al XIX-lea, pot fi amintite cercetările de la Pojejena ale lui Carl Torma împreună cu W. Frommer (cf. *Inschriften aus Dacia, Moesia und Pannonia inferior*, în *AEM*, VI, 2, 1882) ca și cele ale lui G. Téglás (cf. *AEM*, XXIV, 1904, *idem*, *Klio*, XI, 1911, pp. 506–507 dar și *idem*, *Bronzkarperec az aldunai Kozlatelep, illetőleg Gospodin-Dojka zuhatag mellől*, în *ArchÉrt*, XV, 1895, 447–448 (= *O brățară de bronz din așezarea Cozla de la Dunărea de Jos adică de lângă cataracta de la Gospodin-Doica*); *idem*, *A felső-moesiai kialakulásának története az Aldunánál*, în *TRÉT*, XVIII, 1902, pp. 30–43, (= *Dezvoltarea limesului din Moesia Superior pe Dunărea inferioară*) *idem*, (*A moesiei limes kiterjeszkedése Torontál, Temes és Krasószörény vármegyék dunai partvonalasora Néró császár idejében*, în *MKE*, X, 1916, (*Lărgirea limesului Moesiei în vremea lui Nero pe linia Dunării a comitatelor Torontal, Timiș și Caraș-Severin*). Zona, (Pojejena – Moldova Veche) este străbătută și de Franz Cummont (cf. *AEM*, XIV, 1890), iar la 1901, Felix Milleker efectuează săpături propriu-zise la Pescari (fost Coronini) pentru muzeul din Vrșac (cf. Milleker, *Délm*, III, 208; *idem*, *ArchÉrt*, XXIV, 1904 apud F. Milleker, *Vorgeschichte des Banats*, I, în *Starinar*, XII, 1937, p. 64).

După cum se poate remarca, cercetările arheologice propriu-zise sunt puțin numeroase și nu depășesc stadiul recunoașterilor, recuperărilor sau sondajelor. Cu atât mai valoroase sunt informațiile pe care le deținem grație activității unor colecționari, de până la 1918: Leonhardt Böhm (v. supra), Karl Böhm (fiul precedentului), amândoi din Bela Crkva, Sigismund Ormos (1813–1894), din Timișoara, Gustav Tyll din Moldova Nouă, Alex. Mihalik și Imre Pongracz din Orșova. Parte din colecțiile acestora au ajuns în muzeele din Timișoara și Vrșac dar și la Muzeul Național Maghiar din Budapesta.

Perioada dintre cele două războaie mondiale este săracă de asemenea în cercetări arheologice ale zonei. Se remarcă activitatea colecționarului G. Georgescu, căpitan al portului Moldova Nouă, mutat apoi la Orșova, a cărui colecție s-a împărțit între Muzeul Banatului și Muzeul din Lugoj, bună parte din ea risipindu-se. Este, de asemenea de menționat recunoașterea arheologică întreprinsă de către Constantin Daicoviciu și directorul Muzeului din Timișoara, Ioachim Miloia: *Cercetări arheologice în Banatul de Sud*, în *Analele Banatului*, III, oct-dec., 1930. Mai adăugăm aci informațiile cuprinse în lucrările monografice ale unor învățători locali pasionați (vezi, d. ex., Daniil Laitin, *Dunărea dintre Baziaș și Turnu Severin*, București, 1925; *idem*, *Orșova (monografie)*, în *Anuarul XX al Gimnaziului mixt din Orșova pe anul școlar 1938–1939*, Turnu Severin 1939, pp. 3–49; *idem*, *Orșova, monografie istorică*, Turnu Severin, 1940; *idem*, *Muzeul de istorie al Gimnaziului*, în *Anuarul XXIV – 1942/1943 al Gimnaziului mixt din Orșova*, Turnu Severin, 1943, pp. 5–12; ca și Al. Moisi, *Monografia comunei Coronini și a ținutului Clisura, jud. Caraș de la anul 1784–1934*, Oravița, 1934; *idem*, *Monografia Clisurii*, Oravița, 1938).

Perioada de după cel de al doilea război mondial până la deschiderea lucrărilor pentru hidrocentrala de la Porțile de Fier I, este și mai puțin propice cercetărilor arheologice din diferite motive conjunctural – politice bine cunoscute. Recunoașterea arheologică a zonei ce urma să fie acoperită de apele lacului a fost realizată în anii 1964–1965 (vezi. D. Tudor, S. Morintz, Exp. Bujor, P. Diaconu, N. Constantinescu, *Cercetări arheologice în zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei „Porțile de Fier”*, în SCIV, XVI, 2, 1965, pp. 395–406. Punctual, astfel de cercetări au fost repetat reluate în anii ce au urmat și, pentru dezvoltarea cercetărilor arheologice din Clisura superioară, cercetarea de teren din septembrie 1969, întreprinsă de un colectiv de cercetători clujeni în frunte cu prof. Constantin Daicoviciu (Andrei Bodor, Nicolae Gudea, Gh. Lazarovici, I.I. Russu, I. Uzum, V. Wollmann) a constituit un moment important. Fără a intra în amănuntele cercetării diverselor așezări din Clisură, aceasta neintrând în subiectul lucrării de față), voi aminti pe scurt câteva din lucrările importante ce cuprind rezultate (și) ale cercetărilor arheologice din Clisura Dunării. Repertoriile descoperirilor întocmite la începutul secolului nostru pentru arheologie de către Bódóg (Felix = Srečko) Milleker, (*Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtt időkől*, Timișoara, I (1897), II (1899), III (1906), și pentru numismatică de către Istvan Berkeszi, (*Délmagyarország éremleletei*, în *TRÉT*, XXIII, 1–2, 1907, pp. 1–49) au fost urmate în perioada interbelică numai de sinteza de senectute a lui Milleker apărută parțial la Belgrad în patru numere succesive (*Vorgeschichte des Banats*, I – IV, în *Starinar*, XII – XV, 1937–1940). Partea a cincea a rămas în manuscris. Din punct de vedere numismatic, o bună parte din datele mai vechi sunt reluate și completate prin contribuțiile risipite în varii reviste de O. Gohl dar și în monografia monetăriei est celtice a lui Karl Pink (*Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Diss Pann, II, 15, Budapest, 1939) ca și în lucrarea apărută imediat după război a lui Bucur Mitrea (*Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în EDR, X, 1945, pp. 3–154).

Repertoriile numismatice și studiile Iudithei Winkler (*Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în *Studii și Cercetări Științifice*, Cluj, VI, 1–2, 1955, pp. 13–181; *idem*, *O mincich Dáku a Gétú*, în *Num. Sbor*, V, 1958, pp. 5–43; *idem*, *Schatzfunde römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege*, în *JNG*, 17, 1967, pp. 123–156 ș.a.) au fost completate de monografia lui Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, și, recent de un repertoriu al monedelor de epocă Laténe în Banat (F. Medeț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului. Epoca Laténe, secolul IV în d. Chr. – 106*, în *Analele Banatului, S.N. Arheologie - istorie*, III, 1994, pp. 239–308).

Arheologic, mențiunile din repertoriul întocmit de M. Roska, (*Erdély Régészeti Repertoriuma*, I, Cluj, 1942), sunt puțin numeroase. Cu puține excepții, date noi despre descoperirile din zona Porților de Fier văd lumina tiparului în repertorii mai mult sau mai puțin specializate abia începând cu deceniul al șaptelea. Apariția segmentului *L 34 Budapest* din *Tabula Imperii Romani*, Budapest, 1968 în care malul stâng al Dunării în Clisură a fost întocmit de către M. Macrea, D. Protase, I.I. Russu și D. Tudor a fost urmată de publicarea lui IDR III/1 (Dacia superior, zona de sud-vest), București, 1977. Urmare a cercetărilor din zona Porților de Fier a apărut *Atlasul complex „Porțile*

de Fier", București, 1972. Numeroase date din bibliografie mai veche ca și altele inedite sunt cuprinse în lucrarea lui Richard Petrovsky, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților din județul Caraș-Severin din paleolitic până în sec. V î.e.n.*, publicată în trei numere succesive al revistei – anuar a Muzeului de Istorie din Reșița (*Banatica*, II, 1973, III, 1975 și IV, 1977). Peșterile cu urme de locuire umană sunt cuprinse într-un succint repertoriu datorat lui Petru Rogoza (*Cercetări arheologice în endoceratul din sud-vestul României*, în *Banatica*, IX, 1987, pp. 347–362). Aceștia li se adaugă lucrarea lui F. Medeț și I. Bugilan (*Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*, în *Banatica*, IX, 1987, pp. 87–198).

Numeroase date despre arheologia clisurii sunt cuprinse în lucrările monografice apărute mai cu seamă în ultimii 30 de ani. Unele dintre acestea, se referă la o anumită perioadă a preistoriei Banatului și menționez, Florea Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, București, 1978, Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, I–II, Cluj-Napoca, 1979 și Marian Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, Bibliotheca Thracologica, IV, 1993, la care aș adăuga și lucrarea de informare datorată lui Liviu Mărghită (*Banatul în lumina arheologiei*, I, 1979, II, 1980, III, 1985, Timișoara). Despre altele, mai generale, privind fie unele obiecte (securi și topoare din epoca bronzului, unelte de piatră cioplită, seceri de bronz, brățări de bronz, spade de bronz sau fibule hallstattiene depozitate de bronzuri) fie unele culturi (d. ex. cultura Coțofeni) în evoluția lor pe întreg cuprinsul României, datorate unor cercetători între care îi amintesc pe Alexandru Vulpe, Al. Păunescu, Mircea Petrescu-Dâmbovița, A.D. Alexandrescu, Mircea Rusu, T. Bader și Petre Roman, fac doar mențiunea în această expunere. Mai amintesc volumul al III-lea partea I-a a Inscricțiilor Daciei romane, întocmit de I. I. Russu, alături de Milena Dușanić, N. Gudea și V. Wollmann ce se referă la teritoriul Banatului (*Inscripțiile Daciei romane*, III, 1, Zona de sud-vest, București, 1977), două din multele încercări diletanțe din perioada interbelică (Tr. Simu, *Drumuri și cetăți romane din Banat*, Lugoj, 1924; Al. Borza, *Banatul în timpul romanilor*, Timișoara, 1943) utile în măsura unor observații proprii ale autorilor și – în măsura în care se referă la zona dunăreană în discuție – lucrarea monografică despre două legiuni romane datorată Doinei Benea, (*Din istoria militară a Moesiei Superior și a Daciei. Legiunea a VII-a Claudia și legiunea a III-a Flavia*, Cluj-Napoca, 1983).

O sinteză succintă a rezultatelor primilor ani de cercetare în zona lacului de acumulare a hidrocentralei Porțile de Fier I a fost publicată la Craiova în 1968 (C. S. Nicolaescu-Plopșor și colab. *Rezultatele arheologice din zona Porților de Fier*, în *Comunicări, ser. arheologică*, IV, Craiova, 1968).

În ce privește studierea pe epoci a siturilor arheologice din Clisură ca și prezentarea mai mult sau mai puțin extinsă și aprofundată a problematicei diferitelor perioade din paleolitic și până în evul mediu cu specială privire asupra defileului Dunării, lucrările sunt îndeajuns de numeroase. În cele ce urmează voi prezenta selectiv contribuțiile cercetătorilor care au efectuat cercetări arheologice în zonă, într-o succesiune a perioadelor abordate. Astfel pentru paleoliticul și epipaleoliticul zonei amintesc contribuțiile regretatului Florea Mogoșanu (*Prezența lamelelor Doufour în așezările acropaleolitice din Banat*, în *SCIV*, XVIII, 1, 1967; *idem*, *Descoperiri paleolitice de la Gornea*, în *SCIV*,

XVIII, XXI, 4, 1970, pp. 531–538; *idem*, *Information générale sur le Paléolithique du Banat, (Sud-Ouest de la Roumanie)*, în *Dacia*, N.S., XVII, 1972, pp. 5–27; *idem*, *Date cu privire la paleoliticul din jud. Caraș-Severin*, în *Banatica*, II, 1973, pp. 13–23; și *idem*; *Mezoliticele de la Ostrovul Corbului. O nouă așezare de tip Schela Cladovei*, în *SCIVA*, XXIX, 3, 1978, pp. 335–351), ale lui Alexandru Păunescu, (*Artă epipaleolitică de la Cuina Turcului*, în *Rev. Muz.* 4, 1969, pp. 342–348; *idem*, *Epipaleoliticul de la Cuina Turcului-Dubova*, în *SCIV*, XXI, 1, 1970, pp. 3–47; *idem*, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului - Dubova*, (jud. Mehedinți), în *Tibiscum*, V. Timișoara, 1979, pp. 11–56) și Vasile Boroneanț, (*Descoperiri gravettiene în Peștera lui Climente*, în *RevMuz*, V, 6, 1968, pp. 542–546; *idem*, *La période épipaléolithique sur le rive roumaine des Portes de Fer du Danube*, în *PZ*, 45, 1, 1970, pp. 1–25, *idem*, *Noi date despre cele mai vechi manifestări de artă plastică pe teritoriul României*, în *Studii și Cercetări de istoria artei*, XIX, 1, 1972, pp. 109–115; *idem*, *Începuturile cultivării pământului în zona Porțile de Fier*, în *Terra Nostra*, 3, 1973, pp. 115–123; *idem*, *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei de la zone des "Portes de Fer"*, în *Dacia*, N.S., XVII, 1973, pp. 5–39; *idem*, *O galerie de artă a preistoriei pe meleagurile noastre. Peștera cu picturi de la Pescari, jud. Caraș-Severin*, în *Magazin Istoric*, IX, 6, București, 1975; *idem*, *Artă rupestră din peștera Gaura Chindiei, com. Pescari, (jud. Caraș-Severin)*, în *RevMuzMon*, ser. *MonIst.*, XLVI, 1, 1972, pp. 23–24; *idem*, *Cel mai vechi conflict armat cunoscut pe teritoriul României*, în *Studii de istorie și teorie militară*, București, 1980, pp. 5–19; *idem*, *Betrachtungen über das Epipaläolithikum (Mesolithikum) in Rumänien*, în *Mesolithikum in Europa*, Potsdam, 1980; *idem*, *Probleme ale culturii Schela Cladovei – Lepenski Vir în lumina noilor cercetări*, în *Drobeta*, IV, 1980, pp. 27–42; *idem*, *Descoperiri arheologice în unele peșteri din Defileul Dunării, în Porțile de Fier – Speologie*, București, ed. Acad. RSR, 1979, pp. 141–185; *idem*, *Thoughts on the Chronological Relations between the Epi-Paleolithic and the Neolithic of the Lower Danube*, în *Europe*, Edinburgh, 1985, pp. 475–480; *idem*, *Interférences écologiques et culturelles dans le cadre géographiques periméditerranéen entre l'Anatolie et la Roumanie au cours de l'Épipaléolithique*, în *X Türk. Tarih Kongresi, Ankara - 1986*, 1990, pp. 711–718; *idem*, *Les enterrements de Schela Cladovei: nouvelles données*, în *Contributions to the Mesolithic in Europe, Papers of the Fourth Int. Symp. – The Mesolithic Europe*, Leuven, 1990, pp. 120–125; *idem*, *La 30 de ani de la începerea săpăturilor arheologice de la Schela Cladovei*, în *Drobeta*, VII, 1996, pp. 3–11.

Alături de recenta semnalare a unei sculpturi neolitice (Gh. Lazarovici, I. Dragomir, *O nouă sculptură neolitică descoperită în Clisură*, în *Banatica*, 12/1, 1993, pp. 7–19) sunt de menționat, pentru perioada postglaciară, studiile antropologice cum ar fi cele datorate regretatului Dardu Nicolăescu Plopșor, (*Les hommes de l'épipaléolithique de Schela Cladovei sud-ouest de la Roumanie*, în *VII-th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, Tokio, 1968, p. 28 sq. *idem*, *Deux cas de mort violente dans l'épipaléolithique final de Schela Cladovei*, în *Annuaire Roumain d'Anthropologie*, XIII, 1976, pp. 3–5).

Mai multe cercetări privesc fauna și flora caracteristice Clisurii Dunării în paleolitic și epipaleolitic. Amintesc studiile de palinografie datorate lui Marin Cărciumaru (*Analyse pollinique des coprolithes par quelques stations archéologiques des deux bords du Danube dans la zone des "Portes de Fer"*, în *Dacia*, N.S.

XVII, 1973, pp. 53–60; *idem*, în *SCIV*, XXIV, 1, 1973, pp. 5–14; *idem*, *Compte rendu de l'analyse pollinique des coprolithes d'Icoana – Portes de Fer*, în *Actes Belgrad, Congr. VIII Int. S. P.P., II, Belgrad, 1973 etc.*) dar și la cele privind paleofauna epipaleolitică datorate regretatei Alexandra Bolomey, (*An Outline of the Late Epipaleolithic Economy of the "Iron Gates": the Evidence on Bones*, în *Dacia*, N.S. XVII, 1973, pp. 41–52; *idem*, *Câteva observații asupra faunei de mamifere din straturile romanello-azilliene de la Cuina Turcului*, în *SCIV*, XXI, 1, 1970, pp. 37–39) ale lui Eugen Kessler, (*Avifauna postglaciară de la Cuina Turcului, / Cazanele Mari, România*), în *Tibiscus – St. Nat. I, Timișoara*, 1974, pp. 113–122; *idem*, *Material fosil și subfosil de păsări din Defileul Dunării de la Porțile de Fier*, în *Drobeta*, VI, 1985, pp. 337–339) sau ale Elenei Terzea (*Mamifere cuaternare din zona Porțile de Fier*, în *Porțile de Fier. Speologia*, București, Ed. Acad. RSR, 1979, pp. 105–139).

*

* *

Epoca neolitică și cea a tranziției spre epoca bronzului, intens cercetate, au prilejuit apariția unor studii de sinteză ca și a altora referitoare la cercetările punctuale din Clisură. Fără a epuiza nogata bibliografie, între studiile de sinteză menționez pe cel al lui V. Boroneanț (*Neoliticul timpuriu în zona "Porțile de Fier"*, în *Comunicări, ser. Arheologie*, VII, Craiova, 1968), cele ale lui Eugen Comșa privind cultura Vinča, (*Considerații cu privire la complexele neolitice din preajma Dunării în sud-vestul României*, în *SCIV*, XVI, 3, 1965, pp. 545–551; *idem*, *Données concernant la civilisation Vinča du sud-ouest de la Roumanie*, în *Dacia*, N.S. XIII, 1969, pp. 11–24; *idem*, *Unele caracteristici ale plasticii antropomorfe din așezările culturii Vinča din zona Porților de Fier în Banatica*, I, 1971, pp. 85–92; *IDEM*, *Das Banater Neolithikum im Lichte der neuen Forschungen*, în *MFME*, 1969, 2, pp. 29–38) dar și cele două volume despre bibliografia neoliticului din România apărute în 1976 și 1977. Reamintind monografia despre Neoliticul Banatului (vezi supra) datorată lui Gh. Lazarovici, același cercetător a publicat și alte studii (*Unele probleme ale neoliticului în Banat*, în *Banatica*, I, 1971, pp. 17–32; *idem*; *Tipologia și cronologia culturii Vinča în Banat*, în *Banatica*, II, 1973, pp. 25–55; *idem*, *Cu privire la neoliticul din Banat*, în *Tibiscus*, III, 1974, pp. 45–64; *idem*, *Unele probleme ale ceramicii neoliticului din Banat*, în *Banatica*, 3, 1975, pp. 7–24; *idem*, *Despre eneoliticul timpuriu Banat*, în *Tibiscus*, IV, 1975, pp. 9–31; *idem*; *Fragen der neolitischen Keramik im Banat*, în *Festschrift Pittioni*, 1976, 203–234; *idem*, *Neoliticul timpuriu din zona Porțile de Fier (Clisură)* în *Banatica*, VII, 1983, pp. 9–34; *idem*, *Neoliticul în județul Caraș-Severin*, în *SympThrac*, 9, 1992, pp. 7–15; *idem*, *Über das Früheneolithikum in Süd-Ost Europas (I. Rumänien)*, în *Kulturraum Donau*, 1995, pp. 33–55) câtă vreme Adriana Oprinescu, (*Aspecte ale eneoliticului în județul Caraș-Severin*, în *SympThrac*, 9, 1992, pp. 16–19; *idem*, *Überlagerungen im Äneolithischen Banat*, în *Kulturraum Donau*, 1995, pp. 57–62) și, mai cu seamă Petre Roman, (*Strukturänderungen des Endeneolithikums in Donaukarpatenraum*, în *Dacia*, N.S. 1971, pp. 31–170; *idem*, *Modificări culturale ale culturilor eneoliticului final din regiunea*

carpato-danubiană, în *Banatica*, II, 1973, pp. 57–77; *idem*, *Der Kostolac-Kulturbegriff nach 35 Jahre n*, în *PZ*, 55, 1980, 220–227; *idem*, *Der Übergang vom Neolithikum zur Bronzezeit auf dem Gebiets Rumäniens*, în *GCBI*, XXI, 1983, pp. 115 qq.) au abordat problemele eneoliticului și trecerii către epoca bronzului în Clisura Dunării. Un număr relativ mare de lucrări și rapoarte se referă la cercetări și descoperiri arheologice punctuale din zona Porțile de Fier a Dunării: Dubova-Cuina Turcului (V. Boroneanț, *La civilisation Criș de Cuina Turcului*, în *Actes VII-Praga, Congr. Int. P.P. Praga*, I, 1970, 407–410), Insula Banului (P. Roman, V. Boroneanț, *Locuirea neolitică din Ostrovu Banului de la Gura Văii*, în *Drobeta*, I, 1974, pp. 117–138), Gornea, (Gh. Lazarovici, *Gornea. Preistorie*, Reșița, 1977) Liubcova, (Eugen Comșa, *Materiale de tip Starcevo descoperite la Liubcova*, în *SCIV*, XVIII, 2, 1966, pp. 355–361; *idem*, *Așezarea neolitică de la Liubcova*, în *Banatica*, V, 1979, pp. 537–540; A.S. Luca, *Săpăturile arheologice de salvare de la Liubcova-Ornița (Raport preliminar pe anul 1985)*, în *Banatica*, VIII, 1985, pp. 465–468; *idem*, *Așezarea Starčevo-Criș de la Liubcova-Ornița (săpăturile din 1985)*, în *Banatica*, IX, 1987, pp. 13–25; *idem*, *Contribuții la istoria artei neolitice – plastica așezării de la Liubcova-Ornița (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, X, 1990, pp. 6–43; A.S. Luca, I. Dragomir, *Date cu privire la o statueta inedită de la Liubcova-Ornița (județul Caraș-Severin)*, în *Banatica*, IX, 1987, pp. 31–42), Pojejena (A.S. Luca, *Așezarea aparținând culturii Starčevo-Criș de la Pojejena-Nucet (jud. Caraș-Severin)*, *Campania* 1986, în *Banatica*, 13/1, 1995, pp. 5–22; dar și *idem*; *Contribuții la problema modelelor de cuptoare în cultura Starčevo-Criș*, în *AN.B., S.N., Arheologie-Istorie*, II, 1993, pp. 19–24). O prezentare mai completă a acestor contribuții va fi făcută cu prilejul publicării repertoriului de descoperiri arheologice din zona Porților de Fier. Așisderea, pentru perioada neolitică din zona Porților de Fier, cercetările privind paleofauna zonei datorate Georgetei El Susi (*Prezența lui Equus (Asinus) Hadrantinus Reg. în așezarea vinciană de la Gornea - Căunița de Sus, (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, VIII, 1985, pp. 79–81; *idem*, *Economia animalieră a comunității vinciene timpurii de la Gornea-Căunița de Sus*, în *Banatica*, 9, 1987, pp. 43–55; *idem*, *La faune de l'établissement vinčien de Liubcova-Ornița (dep. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, 11, 1991, pp. 9–17; *idem*, *The animal Husbandry during the Late Neolithic and Bronze Age in settlements of Danube Valley (Southern Banat)*, în *Kulturraum Donau*, 1995, pp. 65–73) fără de care studii privind vânătoarea, pescuitul și clevajul în zona în discuție nu ar fi fost posibile (vezi, de ex., A.S. Luca, G. El Susi, *Considerații privind uneltele de os și corn din stațiunea neolitică de la Liubcova-Ornița*, în *Apulum*, XXV, 1988, pp. 45–58; E. Comșa, *Vânătoarea în timpul epocii neolitice de pe întinsul Transilvaniei, Banatului și Crișanei*, în *Sargetia*, XVI– XVII, 1982–1983, pp. 77–94; *idem*, *Creșterea animalelor domestice în cursul epocii neolitice pe teritoriul Banatului*, în *AnB, s.n., Arh.Ist.*, II, 1993, pp. 13–18). Amintesc și G. El Susi, *Studiul resturilor de faună din așezarea Coșofeni de la Moldova-Veche-Ostrov în Tibiscum-Caransebeș*, VIII, 1993, pp. 35–40.

În ce privește cercetările privind epoca bronzului amintesc, în afara lucrărilor generale, D. Berciu, *Aperçu des problèmes suscités par la civilisation Verbicioara (recentement découverte en Roumanie) et du problème de la fin de l'âge du bronze dans la région des Portes de Fer et du Bas Danube*, în *Sbornik*, Belgrad, 1964, V. Boroneanș, *Gornea-Vodneac, un nou aspect al epocii bronzului în zona Porților de Fier*, în *Rev. Muz.* VIII, 1, pp. 5–12; *idem*, *Descoperiri aparținând culturii Verbicioara din regiunea "Porțile de Fier"*, în *Drobeta*, II, 1976, pp. 14–29, I. Chicideanu, *Cultura Gârla Mare*, în *COMBZROM*, 1995 pp. 171–181, Fl. Gogâltan, *Die frühe Bronzezeit im Südwesten Rumänien, Stand der Forschung*, în *TD*, XVI, 1–2, 1955, pp. 55–79; *idem*, *About the Early Bronze Age in the Roumanian Banat*, în *YOUGDANBAS*, 1996, pp. 43–68, Gh. Lazarovici, C. Săcărin, *Epoca bronzului în Clisura Dunării*, în *Banatica*, V, 1979, pp. 71–105, C. Săcărin, *Câteva considerații privind epoca bronzului în sud-vestul României*, în *SympThrac*, 9, 1992, pp. 20–22.

Sunt de menționat și studiile privind sfârșitul epocii bronzului și începuturile primei epoci a fierului ca și comunicările privind unele cercetări punctuale în situri ale epocii bronzului sau descoperirea unor depozite de bronzuri (mare parte datând de la începuturile epocii fierului), după cum urmează: M. Gumă, *The end of the Bronze Age and the begining of the Early Iron Age in south-western Romania, western Serbia and nord-western Bulgaria. A short review*, în *TD*, XVI, 1–2, 1995, pp. 99–137; C. Săcărin, *O nouă descoperire de epoca bronzului în Clisura Dunării*, în *Banatica*, VII, 1983, pp. 59–64 în materialele de la Cozla – Piatra Ielișovei); *idem*, *Bronzuri descoperite pe teritoriul județului Caraș-Severin*, în *St. Com. Caransebeș-Istorie*, III, 1979, pp. 111–1117; Mai multe depozite de bronzuri au fost publicate în afara celor cuprinse în lucrarea lui Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977 și în cea mai veche, datorată lui Mircea Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, în *Dacia*, N.S. VII, 1963, p. 177 sqq). Mă refer la depozitele de la Cozla (C. Săcărin, *Depozitul de bronzuri de la Cozla*, în *Banatica*, V, 1979, pp. 107–114), Liborajdea (Marian Gumă, Ion Dragomir, *Un depozit de bronzuri din prima epocă a fierului descoperit la Liborajdea / comuna Sichevița, județul Caraș-Severin*), în *Banatica*, VIII, 1985, pp. 123–137), Liubcova-Tîglărie (Caius Săcărin, *Depozitul de bronzuri de la Liubcova-Tîglărie*, în *Banatica*, VIII, 1985, pp. 91–98), Pojejena (Adriana Oțrînescu, *Depozitul de bronzuri de la Pojejena (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, 10, 1990, pp. 81–84) și, deși de la sfârșitul halstattului, cel de la Drencova (Eugen Iaroslavschi, *Un depozit de bronzuri de la Drencova, (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, II, 1973, pp. 79–84). Sunt de menționat și siturile din epoca bronzului cercetate arheologic la Stenca Liubcovei și Divici, odată cu cercetarea cetăților dacice din punctele respective (vezi, *infra*)., Situația este asemănătoare și pentru cercetarea primei epoci a fierului în Clisura Dunării. O seamă de monografii și studii de sinteză sunt datorate lui Marian Gumă, (*Unele probleme și perspective ale cercetării primei epoci a fierului în județul Caraș-Severin*, în *St.*

Com. Caransebeș, II, 1977, pp. 251–276; *idem*, *Câteva observații asupra grupului Bosut*, în *SCIVA*, 32, 1, 1981, pp. 43–66; *idem*, *Contribuții la cunoașterea culturii Basarabi în Banat*, în *Banatica*, VII, 1983, pp. 65–138; *idem*, *Civilizația primei epoci a fierului din sud-vestul României*, București, Bibl. Thrac. IV, 1993; *idem*, *Prima epocă a fierului în zona de sud a Banatului*, în *SympThrac*, 9, 1992, pp. 26–37) lor adăugându-li-se prezentarea grupului hallstattian de la Insula Banului, datorată lui Sebastian Morintz și Petre Roman, *Un nou grup hallstattian timpuriu în sud-vestul României - Insula Banului*, în *SCIV*, 20, 1969, pp. 393–423). Ca și pentru celelalte epoci au fost publicate rezultatele mai multor cercetări punctuale cum ar fi cele de la Cozla - Piatra Ielișovei (Marian Gumă, *O nouă descoperire aparținând culturii Basarabi în sudul Banatului*, în *St. Com. Caransebeș*, IV, 1982, pp. 155–171), Gornea (M. Gumă, *Date noi privind descoperirile hallstattiene de la Gornea*, în *Banatica*, V, 1979, pp. 115–180), Ieșelnița (M. Nica, *Complexul de tumuli hallstattieni de la Ieșelnița, jud. Mehedinți*, în *Historica*, III, 1974, pp. 7–42), Moldova Nouă (M. Gumă, *O nouă așezare hallstattiană timpurie la Moldova Nouă*, în *ActaMN*, XVI, 1979, pp. 481–493) sau Pescari (C. Săcărin, *Trei celturi de la Pescari - jud. Caraș-Severin*, în *Banatica*, IV, 1977, pp. 111–115).

*
* *
*

Cercetările privind epoca Latène în Clisura Dunării sunt numeroase, publicându-se fie descoperiri izolate, fie cercetări arheologice sistematice – unele de mare amploare. O prezentare sintetică o datorăm lui Marian Gumă (*Vestigii de civilizație dacică în zona piemontului bănățean*, în *SympThrac*, 9, 1982, pp. 38–43). Acestea i se adaugă publicarea a varii obiecte cum sunt de ex. fibulele de tip tracic „de la Orșova” descoperite de fapt pe malul drept al Dunării (D. Berciu, *Ein Problem aus der Frühgeschichte Südosteuropas. Die thrakischen Fibeln*, în *Balkanica*, VI, București, 1943, pp. 283–306), unele antichități Latène descoperite de mult în Clisură (B. Milleker, *A Duna Tisza-Maros-köz La Tène-kori emlekei*, în *TRET*, XVI, 1, 1900, pp. 21–35), fibulele tracice de la Gornea (I. Uzun, Gh. Lazarovici, I. Dragomir, *Descoperiri arheologice în hotarul satelor Gornea și Sichevița*, în *Banatica*, II, 1973, pp. 403–416) dar și alte descoperiri din zonă (M. Gumă, I. Dragomir, *Câteva descoperiri din prima și a doua epocă a fierului în Clisura Dunării*, în *Banatica*, VI, 1981, pp. 107–114; I. Dragomir, *Noi descoperiri arheologice în hotarul localităților Gornea și Sichevița (județul Caraș-Severin)*, în *Banatica*, VI, 1981, pp. 463–466; Ștefan Roman, *Descoperiri dacice la Răzvrata, comuna Ogradena*, în *Drobeta*, I, 1974, pp. 253–255). Amintesc importante complexe dacice cercetate la Schela Cladovei care au modificat sensibil datarea începuturilor ceshii dacice (V. Boroncant, M. Davidescu, *Două bordeie dacice la Schela Cladovei, Turnu Severin*, în *Apulum*, VII/1, 1968, pp. 254–258, v. și I. H. Crișan, *Precizări în legătură cu cronologia ceshii dacice*, în *Drobeta*, 1976, pp. 34–39) și cercetările din așezările dacice fortificate de la Stenca Liubcovei (M. Gumă, *Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei, (județul Caraș-Severin)*, în *Banatica*, IV, 1977, pp. 69–103; M. Gumă, Caius Săcărin, *Cercetările arheologice de la Stenca Liubcovei*, în *Materiale CA, XV, Brașov*, 1981, București, 1983, pp. 135–137; M. Gumă, *O nouă contribuție*

arheologică la studiul manifestărilor religioase ale geto-dacilor, în *ActaMN*, XVIII, 1985, pp. 45–58), Pescari, (F. Medeț, N. Gudea, T. Sorocanu, *Descoperiri din epoca daciă la Pescari, (jud. Caraș-Severin*, în *ActaMN*, VIII, 1971, pp. 465–475; Ștefan Matci, Ilie Uzum, *Cetatea de la Pescari*, în *Banatica*, II, 1973, pp. 141–155) și Divici, (M. Gumă, A. S. Luca, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1985–1987*, în *Banatica*, IX, 1987, pp. 199–217; M. Gumă, A. Rustoiu, C. Săcărin, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1988–1994. Principalele rezultate*, în *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, I, București, 1995, 401–426 ed. Institutul român de tracologie). Analiza paleofaunei din cetățile de la Liubcova - Stenca și de la Divici datorate Georgetei El Susi *Considerații privind materialul faunistic provenit din așezarea dacică de la Stenca Liubcovei (jud. Caraș-Severin)*, în *Banatica*, VIII, 1985, pp. 123–136; *idem*, *Studiu preliminar al materialului faunistic din cetatea dacică de la Divici (com. Pojejena, jud. Caraș-Severin)*, în *TD*, XIII, 1–2, pp. 169–178) completează imaginea lumii dacice din Clisura în veacurile II a. Chr – I d. Chr. Cercetarea epocii romane și a epocii romane târzii în privința Clisurii Dunării implică atât studii mai vaste, de sinteză în care se fac considerații generale comunicări ale unor rezultate în cercetarea unor puncte importante (Dierna, Pojejena, Gornea și Moldova Nouă) ca și ale unor descoperiri întâmplătoare. Prezentarea acestei perioade ca și a cercetărilor privind prefeudalismul și evul mediu vor face obiectul unei a doua părți a notelor de față ce va apare în următorul număr al Analelor Banatului.

Florin Medeț

Institutul Român de Tracologie

Filiala Banat Timișoara

THE IRON GATES REGION ON THE DANUBE

History of Archaeological Research on the Romanian Side of the Danube between Bazias and Orsova

(Part I – Until the Roman Conquest of Dacia)

Summary

The Researches made on the Romanian side of Danube in the Iron Gates Region until the Roman conquest are being presented according to thematic and chronological order.